

קהלות יעקב; בית ישי – צג; דבר אליעזר (לגרא"י ולדינברג. טו, נב). וע"ע פרי יצחק ח"ב סה, כד.
(עיקרי הדברים, לחלק – בדרכים שונות – בין דין סילוק (או הודאה) ובין הקנאה; אופן נוסף, שמועיל מפני הכלל של
'באין כחת'. ועוד שאר אופנים).

'ונעשין שומרי שכר וכו' שמור לי היום ואני אשמור לך למחר' – 'מוכח הכא דשכר קודם
תחלת המעשה או לאחר סופו מיקרי שכר. וע' רש"י ע"ז ס"ג. ד"ה קני דכתב דשכר קודם המעשה
אינו שכר, ושם בסוגיא נ' דה"ה שכר לאחר המעשה. ונ' דצ"ל לאתפוסי שם על החפצא, ומ"מ שכר
הוי. וע' עוד בב"מ ע"ה: בדין רבית מוקדמת ומאוחרת'. (מהגר"א נבנצל שליט"א)

דף מד

באורים וציונים; ראשי פרקים לעיון

'דדוקא מוכר, דהוה ליה יאוש ושינוי רשות... ולוקמה ביורש, הניחא למ"ד רשות יורש
לאו כרשות לוקח דמי...' – כתב הש"ך (שנג סק"ה), שיש להוכיח מכאן, שהלוקח מן הגזלן וקנאו
ביאוש ושינוי רשות, אינו משלם לבעלים כלל, אפילו אם החפץ שוה יותר מהמחיר ששילם עבורו.
שאם לא נאמר כן, אין לך נוגע גדול מזה, שרוצה שיישאר החפץ אצל הקונה, כדי שישלם לו את
הפרש המחיר (היינו, את דמי החפץ בניכוי מה ששילם לגזלן). כי דוחק הוא להעמיד שמדובר
שידוע שקנה באותו מחיר שהוא שוה עתה. אלא ודאי פטור הוא מכל וכל.

ואמנם, אין כן דעת כמה פוסקים, (הסמ"ע, הד"מ והב"ח – בשיטת הרמב"ם). ואכן הב"ח (שסא) הרגיש בדבר,
וכתב לשיטתו שמדובר כאן שקנה הפרה והטלית בדמי שוויה, ואמנם אם לקח בפחות משווים, או
שנתן לו במתנה, שאז חייב לשלם את כל דמיו – אינו מעיד. וכן כתב ה'תומים' (לו סקי"ט), שאין זה
מן הדוחק להעמיד כן, שסתמא דמלתא כן הוא, שהגזלן לא מוכר בפחות משוויו. (וע' במה שהעיר על
דבריו בקהלות יעקב – כח).

יש להעיר, שאף לשיטת הש"ך, צריך להעמיד שמדובר כאן בגנב שאינו מפורסם, ובאופן שלא ידע
הקונה שהחפץ הוא גנוב, שאם לא כן, חייב בדמים (להרמב"ם) – ע' חזון איש ב"ק טז, י.
וב'שער המלך' (גניבה ה,ג) הקשה על דברי הש"ך, מה מקשה הגמרא 'ולוקמא ביורש', הלא גם אם
רשות יורש כרשות לוקח, לא מועיל הקנין אלא לענין החזרת הגניבה עצמה, אבל דמים צריך
לשלם? (וכן כיוון לקושיא זו בקהלות יעקב – כת, ע"ש שהאריך בענין). ופרש שקושית הגמרא היא רק למאן
דאמר 'יאוש כדי קני'. ע"ש באור הדברים. וע"ע על שאלה זו ב'תומים' לו ובחדושי הגרשש"ק כה, ב.

'נהי דמייאש מגופיה, מדמיה מי מייאש?' – נחלקו גדולי האחרונים אם קיים דין 'יאוש' בחוב,
או אין דין 'יאוש' אלא בגזלה ואבדה (ע' שו"ת מהרי"ק – ג; שו"ת חכם צבי – קסג; קצות החשן סה סק"י; קסג,
ועוד).

ולפי השיטה שאין יאוש מועיל בחוב, אפשר לפרש כוונת הגמרא 'מדמיה לא מייאש' – שאין
מועיל היאוש כלפי הדמים, שחוב הגזלן לא פקע. ואמנם אילו היה מוחל לו – היה מועיל, אך
הלא אין כאן מחילה, (וכמוש"כ הרשב"ם). אכן, לשיטת המהרי"ק שמועיל יאוש בחוב, צריך לומר
שהכוונה שמצד המציאות אין אדם מתיאש מחוב הדמים של הגזלן, שסבור שלבסוף יוחזר לו.
(עפ"י שעורי ר' שמואל רוזובסקי – ב"מ כ: והאריך שם בכללות הענין. וע"ע בקובץ שעורים כאן ובקובץ שמועות –
ב"מ אות טו – צדדים שונים. וע' בית ישי – ה; בית האוצר (לגר"י ענגיל) ח"ב עמ' 94).

'לא צריכא דמית גזלן...' – ומדובר שהאב לא הניח אחריו אחריות נכסים (=קרקעות), אבל אם הניח אחריות נכסים – שמעון פסול להעיד, מפני שהיורשים חייבים לפרוע חוב אביהם לנגזל. כמבואר בריש פרק 'הגזל' בתרא (ב"ק קיא: וכן פסק הטור – חו"מ סו"י לו).
ועתה שתקנו חכמים לבעל חוב לגבות ממטלטלי דיתמי, אף על פי שלא הניח אחריות נכסים – אין הנגזל מעיד לו, שעדיין הוא נוגע בעדות. (רמ"ה, טושו"ע לו, יז).

(ע"ב) '... והא לית ליה קלא. וליחוש דלמא אקני ליה מטלטלי אגב מקרקעי, דאמר רבה: אי אקני ליה מטלטלי אגב מקרקעי קני מקרקעי קני מטלטלי...' – יש לעמוד על טעם הדבר, שמועיל שעבוד המטלטלין אגב הקרקע, והלא מכל מקום אין קול בדבר ולא ידעו הלוקחות להזהר, והרי מאותה סיבה אין מועיל 'אפותיקי' על המטלטלין?
ונראה, שזה שתקנו חכמים שלא לגבות ממשועבדים בכל דבר שאין בו קול, כגון במלוה-על-פה, או מטלטלין – משום תקנת השוק והפסד לקוחות – זה דוקא כאשר זכות הגביה באה מכח שעבוד ואחריות, אבל קנינים גמורים, לא הפקיעו משום תיקון העולם. וזה באור הגמרא, שהקנה בקנין את השעבוד, לא מחמת המעות שהלוה אלא בקנין נפרד, ואז ניתן לגבות גם כשאין קול.
וזה שהקשה הרשב"ם, אם כן, במטלטלין לחוד מדוע לא יועיל קנין סודר? ותרץ משום 'אסמכתא' שאינה קונה, ואינו דומה לקרקע, משום שהקרקע ניתנה לפרעון חובות. ולכך, מתוך שמועיל קנינו על הקרקע, מועיל גם על המטלטלין אגבה.
ולפי זה, אם יקנה לו קרקע להשתעבד, אפילו במלוה על פה – יוכל לגבות ממשועבדים. (אמת ליעקב. וע"ע בקובץ שעורים – קצא; קהלות יעקב – כט).

– בזמנים מאוחרים יותר, היו מקומות שמשום תקנת השוק קבעו שאין גובין מן המטלטלין שמכרם, אפילו כששעבדם אגב קרקע. ובאותם מקומות – אין חשש נגיעה במטלטלין. (עפ"י שו"ע לו, טו וש"ך שם סק"ו).

– בענין חשש נגיעה הפוסלת לעדות, כתב הרמב"ם ז"ל (עדות טז, ד): **'...ודברים אלו אינן תלויין אלא בדעת הדיין ועוצם בינתו שיבין עיקר המשפטים וידע דבר הגורם לדבר אחר ויעמיק לראות; אם ימצא שיש לזה העד צד הנאה בעדות זו, אפילו בדרך רחוקה ונפלאה – הרי זה לא יעיד בה. וכדרך שלא יעיד בדבר זה שמא נוגע בעדותו הוא, כך לא ידון באותו דבר.'**
(ב'תרומת הדשן' (שנד) באר דברי הרמב"ם, שאין הכוונה על הנאה עתידית אפשרית – שכבר כתבו הראשונים שכל הנאה שאינה מזומנת בהווה וגם אינה ודאית – אינה פוסלת לעדות (עתוס' להלן מה. ד"ה מאי), אלא הכוונה על תועלת מזומנת, ואפילו בדרך רחוקה. ע"ש דוגמא לדבר.
אבל תועלת ודאית, אפילו עתידית – נחשב מחמתה 'נוגע', כמו שהוכיח בקוב"ש (להלן מה, אות קצד) ממה שאמרו (מג.) 'לעולם דקיץ להו וניחא להו דכיון דרווח רווח').

'וליחוש דילמא דאיקני הוא' – עיקרו של שעבוד 'דאקני' (=שאקנה. היינו, שמשעבד נכסים שעתה אינם ברשותו אלא יקנם בעתיד), שמועיל – לפי צד אחד – כתבו ראשונים (ע' רשב"ם ונמו"י להלן קנו) שזו תקנת חכמים, כדי שלא לנעול דלת בפני לוויין. ואולם מן התורה, כשם שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם (ובכלל זה דבר שלא בא לידו), כך אינו יכול לשעבדו, שאין השעבוד עדיף מקנין גמור. (וכפי שבאר זאת בקצות החשן – קיב, א. וע"ש בסי' רט סק"א. ואולם ב'מחנה אפרים' (גבית חוב, א) תלה דבר זה במחלוקת הראשונים, וכתב שלשיטת הרמב"ן ובעל התרומות (סד), שעבוד 'דאקני' אינו משום תקנת חכמים, אלא שהאדם משעבד את גופו, והרי גופו ישנו בעולם).

'ידעינן ביה בהאי דלא הוה ליה ארעא מעולם' – התוס' דחו את דעת האומרים שיש עתה לכל אחד מישראל ד' אמות בארץ, ושלכך נהגו לכתוב בכתבי הרשאה 'ונתתי לו ד' אמות בחצרי', שכאן משמע שאפשר שאין לו קרקע. אלא פרש רבנו תם שזה שנהגו לכתוב כן בהרשאה – משום הודאת-בעל-דין הוא, שעל ידי הודאה זו הוא מקנה לחברו, ואפילו אם לאמיתו של דברי אין לו, אין לחוש בכך, לפי שמועילה הודאה בכל הנוגע לחובת עצמו.

וזה לשון החזון איש (שביעית כא,ב): '... ועוד, בזמן הזה לא שייך חזרת יובל כלל, דכיון שירשו האויבים את הארץ, קנו בכיבוש מלחמה וביאוש שפקע שם בעלים, וכבר דחו תוס' דעת האומרים דכל אחד יש לו עכשו קרקע, ואף אם ישובו ישראל על אדמתן קדם ביאת הגואל, לא ינהג יובל, דהא בעינן שיהא כל שבט על חלקו, כדאמר ערכין ל"ב, ב'. ונראה דהיינו על חלקו שזכה בכח החלוקה ובגורל על פי ד', והכא כיון שגלו, אבדו זכותן הראשונה, ומה שקנו בכסף מיד אויב, לא חשיב חלק של שבט אף אם יקנה כל שבט חלקו, שהרי קנו המחריבים קנין הגוף... וכי יבוא הגואל במהרה, תהיה חלוקה חדשה, וכדאמר ב"ב קכ"ב א'... ונראה, דאף לקושטא דמלתא שאין נכרי קונה קנין הגוף אף בזמן הזה, ואפילו בכיבוש מלחמה, וישראל הקונה מיד האויב קנין הגוף, מ"מ לא שייך חזרת שבטים על אדמתן קודם הגאולה, דכיון שעתידיה ארץ ישראל שתחלק חלוקה חדשה, בטלה חלוקה ראשונה, וגם אי אפשר שינהוג יובל משום דקודם חזרת נבואה אין אנו בקיאים ביחסי השבטים'.

(ולשיטה החולקת, (שהביאו התוס' והחיה), צריך לומר שאף על פי שכיבוש מלחמה קונה, גם עכו"ם מישראל, (כנגטין לו; רמב"ם בית הבחירה ו,טו), ארץ ישראל שונה, שאנו מובטחים שתחזור אלינו בביאת הגואל, אשר נחכה לו בכל יום שיבוא. – כן כתב הגרא"ו ב'קובץ שעורים', וכדברים הללו יש בשו"ת מהר"ם (מרוטנבורג. תקלו): 'דקים להו לרבנן דאין כל אחד מישראל שאין לו ד' אמות בארץ ישראל. ואם תאמר, נטלוהו הגויים ואנן בגלות? קיימא לן לרבנן דקרקע אינה נגזלת ובחזקת ישראל היא, וארץ ישראל נקראת על שם ישראל, דאפילו בזמן שישראל שרויין על אדמתן, אין להם רשות למכור שדותיהן לצמיתות, שנאמר 'הארץ לא תמכר לצמיתות' וגו' וכתב 'לד' הארץ ומלאה'. ועתידים אנו לחזור עליה ולירש אותה... הכי אמר רב נחשון גאון'.

– מכך שהוצרך להעמיד שלא היתה לו קרקע מעולם, ולא אמרו שלא היתה לו קרקע באותו זמן שהיו לו המטלטלין, משמע, שגם כאשר לא היו בידו הקרקעות כאשר הגיעו לידי המטלטלין – כבר נשתעבד. (שו"ת רדב"ז ח"א קיג).

'והאמר רב פפא... הכא במאי עסקינן, במכיר בה שהיא בת חמורו. ורב זביד אמר: אפילו נמצאת שאינה שלו אינו חוזר עליו' – ב'כסף משנה' (עדות טו,ד) האריך לבאר שרב זביד דיבר רק באופן שפרש במכירתו שמוכר ללא אחריות, אבל בסתם – אם נמצא שאינה שלו – חייב לשלם לקונה. ולפי זה בשמכר בסתם, גם אליבא דרב זביד אינו מעיד לו אלא אם מודה הקונה שהיא היתה שייכת למוכר, אבל בלאו הכי – הריהו נוגע.

והש"ך (לו סקכ"ה) באר (לדעת הרי"ף והרמב"ם), שרב זביד לא חלק אלא בשדה, אבל בפרה וטלית מודה שחוזר עליו, ולכך האוקימתא 'במכיר בה שהיא בת חמורו' נצרכת גם לרב זביד. (ודייק כך גם מלשון הגמרא).

לשון חכמים

'פרה וטלית' – כמו כאן, נקטו רז"ל במקומות לא מעטים בברייתא ובתוספתא, את הצמד 'פרה וטלית' כדוגמא. (ואילו במשנה לא נמצא כן אפילו פעם אחת). אפשר שנקטו אותם דוקא, משום שדיברו חכמים בהווה ובמצוי. (וע' רשב"ם להלן מה. ד"ה ולא אמרו, שעמד על כך שנקט שם בגמרא 'חמור' ולא 'פרה וטלית'). וגם להדגיש שאין חילוק באותם דינים, בין בעלי חיים ונכסים דוממים. הנה ציון המובאות:

תוספתא: שקלים ב,ט; קדושין ב,ז; ב"ק א,ב ערכין ד,ב; מעילה א,יא. וכן בברייתא בגמרא – ב"ק צד: ובירושלמי – בקדושין דף כו. ובב"מ טו. (וכן מובא בתוספתא בנדרים ב,ד ובב"ק ג,א טלית ופרה בין שאר חפצים שונים. ובכל המקומות הנ"ל, שהובאו רק פרה וטלית ללא דוגמא נוספת, הקדימו את הפרה לטלית).

דף מה

'אי דאית ליה ארעא אחריתי' – כדי כל החוב שיש לו. ... 'ואי דלית ליה ארעא אחריתי' שאינה כשיעור כל החוב. וכשאינן ידוע, חוששין שמא יש לו חוב שהוא יותר מכדי הקרקע. (עפ"י תוס' להלן מו: ד"ה לוקח. ועוד ראשונים. ויש חולקין – ע' שטמ"ק).

'אי דלית ליה ארעא אחריתי מאי נפקא ליה מינה?' – אף על פי שאם לא תשאר הקרקע בידו, הרי כל פרוטה ופרוטה שירויה, (שהיא יתרה מכדי צורכי חייו, שמסדרים לבעל חוב), יצטרך ליתנה לבעל חובו, והרי אין לך נוגע גדול מזה – יש לומר, עד שאתה חושדו שישקר מפני העתיד להיות, ודאי מסתבר יותר, שאם שקרן הוא, יעדיף להעלים את פרוטותיו ולא ישלם לבעל חובו, מאשר לעבור על איסור חמור של עדות שקר. ומפני הספק שמא יתעשר בעתיד ואז יהא גלוי לכל שיש לו מה לשלם – על זה כתבו התוס' שאינו נפסל משום נגיעה עתידית הנתונה בספק. (עפ"י אילת השחר. וע"ש שאפילו לשיטת ש'נוגע' פסול כ'בעל דבר' ולא מפני חשש-משקר גרידא, (ע' להלן), כאן שכל ה'נגיעה' מפני העתיד, לכו"ע אין כאן אלא 'חשש משקר').

'דאמר לא נחא דליהוי 'לוה רשע ולא ישלם' – אם תאמר, כיצד אתה חושדו שיעבור עבירה חמורה של עדות שקר, כדי שלא יהא 'לוה רשע ולא ישלם'? (וע' קובץ שעורים אות קפו, ובמה שהעיר על דבריו בקובץ על יד' שבסוף ספר 'בית ישי' – עמ' תקו). – לא קשיא, כי שמא אדם זה אינו חושש להעיד שקר, שאין העבירה גלויה לעיני כל, אבל חושש הוא שלא יהא רשע בעיני בני אדם, שהכל רואים שאינו משלם חובו. (תדע, שאם משום שבא לצאת ידי שמים, כיון שאין לו כלום לשלם חובו, הלא אנוס הוא, ואנוס רחמנא פטריה – אלא ודאי כל דעתו אינה אלא לצאת ידי הבריות).

ועוד יש לומר, שזה ש'נוגע' פסול לעדות, לא משום החשש שמא מעיד שקר, אלא כל שיש לו תועלת והנאה, הרי הוא כמעיד על עצמו, ו'בעל דבר' אינו נקרא 'עד' כלל וכלל. או שה'נוגע' נידון כקרוב, שגזרת הכתוב שקרובים פסולים לעדות, ואפילו נאמנים כמשה ואהרן. ולכן, גם כאשר אין חשש שישקר במקרה זה, כיון שיש כאן נגיעה, אינו עד באותו דבר. (עפ"י ר"י בן מגאש; קצות החשן